

ILANG TALA TUNGKOL KAY KRISHNARMURTI

U Z. Eliserio

Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas
Unibersidad ng Pilipinas, Diliman

ABSTRAK

Introduksyon ang papel sa makapangyarihang kontra-pilosopiya ng Indianong ni Jiddu Krishnamurti. Ang kanyang mapagpalayang kaisipan na umiinog sa pagtakwil at pagtalikod sa namamayaning kaayusan ay mapanuligsang kritisismong mainam na maipakilala sa mga intelektwal na Filipino. Modelo si Krishnamurti ng pagsusuring hindi pagkaalipin ang halagahan, wala sa kanyang konsepto ng disipulo o tagasunod. Sa espiritu ng tindig na ito, magtatapos ang papel nang umiigpaw kay Krishnamurti, sa pamamagitan ng analisis sa figura ng tambay.

Mga susing salita: Krishnamurti, kontra-pilosopiya, tambay, kapitalismo

The paper is an introduction to the powerful anti-philosophy of the Indian Jiddu Krishnamurti. His liberating thought that revolves around “looking away” and the negation of the ruling order is a cutting criticism with which it is important to familiarize Filipino intellectuals. Krishnamurti is a model of non-slavish valuation, there is for him no concept of discipleship or followers. In the spirit of this stance, the paper ends by going beyond Krishnamurti, with an analysis of the figure of the “tambay.”

Keywords: Krishnamurti, anti-philosophy, tambay, capitalism

Ang papel na ito ay pag-aaral sa kontrapilosopiya ni Jiddu Krishnamurti. Ihahambing ko ang kanyang mga sulatin sa mga kanluraning iskolar upang paigtingin ang mga katangiang tatawagin kong “postmoderno.” Susi sa kontrapilosopiya ni Krishnamurti ang kanyang pagtakwil sa mga konsepto ng sarili, moralidad, at pagiging permanente. Ang postmodernong kontrapilosopiya na ito ay gagawin kong kongkreto sa figura ng gang na inilarawan ng antropolohistang si Jocano, at sa figura ng tambay na inilarawan ng kwentistang si Reyes, at ng mananaysay na si David.

Ang pagiging postmoderno ni Krishnamurti ay nakatali sa kanyang buhay. Sa librong *Freedom of the Soul: A Post-Modern Understanding of Hinduism*, inilarawan ni M. M. Agrawal ang pagturing kay Krishnamurti bilang tagapagligtas, incarnation ni Maitreya (na una nang nabuhay bilang Krishna at Hesus). Inampon siya ng pinuno ng Theosophical Society na si Anne Besant at sinanay para maging pinuno. Pero tinalikuran niya ito at itinakwil ang pagiging manunubos (Agrawal 18-119). Ang pagtatakwil na ito, ang paghindi, at hindi lang paghindi kundi pag-abandona sa larong hindi katanggap-tanggap ang mga alituntunin, ito ang postmoderno kay Krishnamurti. Matutunghayan sa kabuuan ng sanaysay na ito na hindi lamang ang *Theosophy* ang inaabandona ni Krishnamurti, at kung bakit nga karapat-dapat ang pag-aabandonang ito.

Ayon kay Krishnamurti, kapag nakilala mo ang isang bagay, halimbawa: katotohanan, ibig sabihin ay kilala mo na ito bago mo pa man ito makilala, may ideya ka na tungkol dito. Sa ganitong uri ng sitwasyon nagiging panis ang buhay, sapagkat wala nang bago. Para kay Krishnamurti walang isang daan tungo sa katotohanan, sa kaligayahan, sa pagmamahal.

Wala ring metodong gagamitin sa papel na ito, kung ang ibig sabihin ng metodo ay isang set ng mga pagpapalagay. Dahil sa pagpapalagay na mga ito na nakokontamina ang pag-aaralan, at pipilitin ipasabi, halimbawa, kay at Krishnamurti, kung ano ang bago pa man sila pag-aralan ay kongklusyon na ng awtor. Hindi ehersisyo ang kontrapilosopiya. Bagkus kukuwestiyunin lahat ng pagpapalagay. Ang pagpapaliwanag ng postmodernong kontrapilosopiyang ito’y magsisimula sa pang-uusig sa konsepto ng sarili.

KONTRA SA SARILI

Bagaman obyus, sasabihin ko pa rin: ang isang tao sa kanyang ikadalawampu’t tatlong taon sa mundo’y hindi ang taong iyon noong siya’y dose pa lamang, o noong siya’y labingsiyam, o noong siya’y dalawampu’t dalawang taong gulang. Ayon kay Krishnamurti: “When you observe the ‘me,’ you see that it is a bundle of memories” (*Flight of the Eagle* 24).

Hindi natin naalala ang lahat, at madalas ang naalala nati’y kung ano ang nais nating maalala, hindi naman malay na kinalilimutan ang ilang bahagi ng ating buhay, bagaman nangyayari rin iyon, ngunit mas madalas nabibigyang empasis ang mga nais nating alalahanin. Kunwari’y may tatlumpung taong gulang na manlalaro ng badminton na mahusay sa kanyang laro. Noong nasa elementarya siya, mahina ang kanyang katawan bagaman mapag-aral. Sa hayskul, hindi pa rin siya magaling sa sports, subalit may honor siya dahil sa pagiging matiyaga. Sa kolehiyo badminton ang kanyang PE, at dahil sa pagtulong ng mga kaklase’t titser, ay nagustuhan niya ito. Tuloy pa rin ang kayang pagiging mapag-aral. Akademya at sports ang sentro ng kanyang buhay sa

sumunod na dekada. Pagdating ng trenta, kapag inaalala, kinukwento ang buhay niya sa kanyang sarili, malamang bibigyang-diin niya ang kanyang enerhiya sa pag-aaral, at iisiping konektado ito sa kanyang enerhiya sa sports. Ang pagiging lampa niya noong bata'y madilim na alaala, malabo, inaagiw.

Kapag ipipilit na may sarili sa labas ng alaala, ipipilit na may gitna, may kaluluwa, may tunay na tao sa loob ng tao. Kung meron talagang sarili bukod sa nasa memorya, paano kung maaksidente ang isang tao, at kunwari telenovela, mauntog at magkaamnesia? At hindi muling maalala ang lahat ng kanyang nakaraan? Siya pa rin ba iyon?

Higit pa sa memorya, ang proseso ng wika ay "essential for the development of the self" (ibid). Ito ang halimbawa ni Krishnamurti: "I am seeking satisfaction. It never says, 'satisfaction is being sought.' I am seeking satisfaction. Actually it should be the other way: satisfaction being sought" (*Exploration into Insight* 168).

Ang isang tao'y maaaring kasapi ng maraming komunidad, na iba-iba, at minsa'y salungatan, ang mga inaasahan mula sa kanya. Maraming sarili:

[Y]our moral, your ethical behaviour depend on where you find yourself
and so your behaviour is constantly varying, constantly changing.
This is so when you speak to your father, your mother or to your
servant, your voice, your words, are quite different (*On Education* 63).

Hindi lamang sa ideya ng sarili makikita ang kapangyarihan ng wika. Isa sa mga maaaring malikha gamit ang mga salita ay ang Diyos, na siya namang susunod na konseptong aatakihin sa papel na ito. Pero bago iyon, kailangan munang idiskas ang elyenasiyon, na magsisilbing tulay sa pagitan ng kritisismo ng sarili at kritisismo ng Diyos.

ELYENASYON

Upang masagot kung bakit mapanganib at mapang-alipin ang paniniwala sa Diyos, at ang paggamit sa konsepto ng Diyos bilang sagot sa lahat, kailangan munang talakayin ang elyenasyon na nararanasan ng isang tao sa ilalim ng kapitalismo.

Halaw kay Erich Fromm (1962) ang aking pagsusuri, ngunit si Krishnamurti ang magsisilbing tagapahayag ng analisis. Mahusay ang pagsasalin ng mga konsepto ni Fromm sa kontrapilosopiya ni Krishnamurti para maiwasan ang metapisikal na bagahe ng una. Mailalarawan ang pambubusabos sa tao nang hindi nagbibida ng kalikasan o esensiya ng tao (na, ayon kay kay Krishnamurti, ay isa ring uri ng pambubusabos).

Una, elyeneyed ang tao sa kanyang trabaho. Halimbawa'y isang gumagawa ng sapatos, na makakagawa ng ilang daan Nike, ngunit sa kanyang suweldo'y hindi man lang siya makabibili ng kahit isang pares. O ang isang bellboy sa Intercon, na sa kanyang suweldo'y hindi man lang maaaring magrenta ng kwarto sa hotel na kanyang pinagtatrabahuan. At isa pa: ang isang manggagawa'y trabaho nang trabaho, ngunit ang kanyang pinapayaman ay ang kanyang amo. Kung gayon, lalo niyang pinapalakas ang nagmamay-ari sa kanya.

Elyeneyed din ang tao sa kanyang trabaho dahil dito'y tinatrato siyang robot. Kailangan niyang gawin ang inutos sa kanya. Elyeneyed din ang manager niya sapagkat

kailangang tratuhin nito ang mga empleyado bilang mga gamit. Halimbawa, kung empleyado si A, si B at si C, at kung kakalkulahin ay mas profitable kung tanggalin mo si C, sapagkat kaya naman ni A at B na saluhin ang trabaho, sisesantehin mo si C para sa maximization.

Elyeneyted din ang tao sa kanyang trabaho dahil sa rutin. Paulit-ulit ang ginagawa sa pabrika (o sa Jollibee: “Good morning Ma’am,” “Gusto niyo pong magdagdag ng fries?” atbp). Walang pagkamalikhain at walang pagsibol (sapagkat sa assembly line hindi alam ng isa at ginawa ng alam, ito ang epekto ng dibisyon ng paggawa). Ayon pa kay Krishnamurti, “In your office you are intellectually imitating, copying day after day, doing the same thing in your office, or in your factory, or in your home—the constant repetition” (*On Love and Loneliness* 120).

Dito’y maaaninag na natin ang kanyang atake sa relihiyon: ang pagiging kopya lang nito ng dehumanisasyon na nagaganap sa lipunan habang nagpapanggap na solusyon sa ating mga problema. Dayuhan sa daigdig ang tao sapagkat nilalagay niya ang kanyang kapangyarihan sa isang bagay, halimbawa sa Diyos, o sa isang bahagi ng kanyang pagkatao, at tinuturing itong sentro, sinasamba ito. Kay Krishnamurti, walang pinagkaiba ang droga at musika at meditasyon sapagkat parepareho lamang na pagtakas ang mga ito. Pinapapuro ang isip upang maging manhid sa elyenasyon. Ayon pa sa kanya, pwede mong gamitin ang “Coca-Cola” (imbes na “Hare Krishna” o, para Filipino tayo, “Aba, Ginoong Maria”) upang patayin ang isip sa gulo ng mundo.

Nakikita rin ang elyenasyon ng tao sa kanyang relasyon sa kapwa. Dahil nga gamit ang pagtingin sa manggagawa, gamit na rin ang tingin niya sa iba. Ayon kay Krishnamurti: “You are my friend as I comply with what you like, as long as I help you to get better business, but the moment I criticize you, I am not your friend” (Krishnamurti, 1993, 119). Kung gayon wala nang tunay na makataong pagkakaibigan. Halimbawa na lang ang perpetwal na ngiti ng mga empleyado ng Jollibee, ang kanilang masasayang pagbati pagpasok mo ng establishmento. Ito’y hindi dahil gusto nila talagang magkaroon ka ng magandang araw: ito’y dahil kostumer ka’t kailangan silang maging magalang upang bumili ka ng marami.

Sa palabas sa telebisyon *Fear Factor*, para sa isang milyong dolyar gagawin ng mga kontestant ang lahat, humiga kasama ng mga ipis halimbawa, para sa pera. Ang relasyon ay mahalaga lamang kung mayroong kikitain.

Elyeneyted din ang isang tao sa mga bagay na kanyang kinokonsumo, sa paggamit nito. Alam lang natin kung paano magtext, pero paano nga ba napupunta ang ating tinipa sa selepono ng iba nang napakabilis? O alam nating buksan ang ilaw sa salas, ngunit paano ngang nangyayaring kapag may pinindot ka’y nagkakaroon ng liwanag? Sa pelikulang *Harry Potter and the Sorcerer’s Stone* pumalakpak ang isang tauhan, at nagkaroon ng pagkain sa mga mesa upang pagpyestahan ng napakaraming tao. Saan nanggaling ito? Ngunit sa kapitalismo, sa proseso ng reipikasyon, hindi rin natin alam kung paanong naging Chicken Joy ang Chicken Joy, ang mga naghirap upang palakihin ang manok, patayin ang manok, iluto ang manok. Ang mahalaga’y ang langhap sarap! Ganito rin sa lahat ng gamit.

Sana man lang nga kung ginagamit. Ngunit tayo’y para magkaroon, at pagkatapos ay makakakita ng bago para magkaroon, at ulit pa. Sino naman ang kailangan ang daang pares ng sapatos? Sintomas din ng elyenasyon ang pagbili dahil bago. At sa kapitalismo, upang mapanatili ang pagpasok ng tubo, kailangan gawa nang gawa ng bago, na

kailangang ipagbili. Kailan lang ay uso ang Samsung Galaxy Note 2. Ngayon bulok na ang Samsung Galaxy Note 2 ko. At seleponong *dapat* meron ang lahat ay...

Sa dulo, ang sukatan ng pagkatao ay ang kanyang mga pag-aari. Hindi mahalaga ang kanyang kasaysayan, ang mga taong kanyang minamahal, ang kanyang mga plano. Ang mahalaga ay ang brand ng kanyang pabango. Ito na naman ang pagbabaliktd ng relasyon, kung saan ang tao'y sinasamba ang sarili niyang nilikha. Ayon nga kay Krishnamurti:

Because we have identified ourselves with those things—we are all that and nothing else. Have you ever looked at it that way? You are the house—with the shutters, the bedroom, the furniture which you have carefully polished for years, which you own—that is what you are. If you remove all that you are nothing (*Flight of the Eagle* 75-76).

Higit sa elyenasyon sa kanyang trabaho, kapwa at mga bagay na kinokonsumo, elyeneyed ang isang tao sa kanyang sarili. Una, dahil nga tubo ang pinakaimportante, kailangang ibenta ng tao sa kanyang sarili. At tulad ng isang bagay, kailangan lagi siyang bago, kailangan nang imbentuhing muli ang sarili. Meron akong isang estudyante noon sa UPLB, tuwid ang buhok. Isang araw, pumasok siyang kulot. Tinanong ko kung bakit. Ang sagot, para iba naman ang imahe. Hindi na ako nagsalita. Ang trato na natin sa ating mga sarili'y parang si Madonna o si Britney Spears, na kailangang palaging nagpapalit ng personalidad upang patuloy na ikonsumo ng mga mamimili.

O di kaya'y nakakakuha tayo ng estabilidad sa leybel. Narerejus sa resume. Ayon kay Krishnamurti ang tao'y nakahahanap ng “security in saying, ‘I am a professor and so I am perfectly safe’” (*On Love and Loneliness* 80). Kapag nawala ang trabaho, pag nawala ang leybel (“manager”) parang nilamon ng lupa.

Bakit mayroong elyenasyon? Dahil nakatira tayo sa lipunang nakasentro sa prinsipyo ng sarap-sakit: kung ano ang masarap iyon ang dapat hangarin, ang masakit nama'y kailangang iwasan. Mula pagkabata pa lamang inuukit na ito sa ating mga isip. Halimbawa, sa kindergarten, ang mga bata'y tatatakan ng anghel kung mabait, bituin kung matalino. Kung gayon kailangang gawin ito at ito dahil sa gantimpala, at dapat huwag gawin ito at ito dahil may parusa. Ayon kay Krishnamurti: “all societal morality – which is really immoral – is based on pleasure and fear, reward and punishment” (*You are the World* 59). Tugma ito sa prinsipyo ng sarap-sakit sa ideolohiya ng tubo, kung saan ang mga bagay na walang silbi (halimbawa, ang mga matanda, o di kaya'y sining) ay isinasantabi (o di kaya'y binubura sa mundo).

Ngunit kung tutuusin, ano ba ang may halaga kundi ang mga walang silbi? Narito ang palitan ni Krishnamurti at ng isang taong ang dominanteng ideya sa kanyang utak ay “Anong mapapala ko?”

STUDENT: What does one gain by being free?

KRISHNAMURTI: Nothing. When you talk about what one gains, you are really thinking in terms of merchandise. Are you not? I will do this and in return for it, please give me something. I am kind to you because it is profitable for me. But that is not kindness. So as long as we are thinking in terms of gaining something, there is no freedom. (On Education 32-33).

Ngunit sa kapitalismo, tubo ang importante. Ano ngayon ang bunga sa tao kung sentral ang sarap, ang paggamit, ang tubo, sa kanyang pagkatao? Ayon kay Krishnamurti: "Life is a movement, a constant movement is relationship; and thought, trying to capture that movement in terms of the past, as memory, is afraid of life" (Flight of the Eagle 9). Dagdag pa niya, hindi static ang mundo, ngunit ayaw itong tanggapin ng tao. Halimbawa niyang lagi ang taong nakakita ng napakagandang paglubog ng araw, at nag-isip: "Gusto kong makita 'tong muli." Kaya't sa susunod niyang makakita ng paglubog ng araw, ikukumpara niya ito sa nakaraan. Patuloy din siya sa paghahambing sa leybel niya sa sarili sa leybel niya sa iba.

Ang hinanakit dala ng realisasyong wala na ang kahapon, ang sama ng loob na lumipas na ang lumipas na ang lalo lamang nagtutulak sa isang tao na maghangad ng sarap para sa estabilidad. Hindi niya matanggap ang flux, ang paggalaw ng realidad. Isa ito sa mga dahilan kung bakit lumilikha ng Diyos ang tao, para magkaroon ng estabilidad, ng pundasyon.

KONTRA SA DIYOS

Ang Diyos, para kay Krishnamurti, ay instrumento lamang ng tao. Ang Diyos ang nagsisilbing angkla ng tao para hindi mawala ang sarili sa karagatan ng realidad. Ayon kay Krishnamurti:

Throughout history, man—realizing his life is very short, full of accidents, sorrow and inevitable death—has always formulated an idea which is called God. He realized, as we do now also, that life is transient and he wanted to experience, or feel his way into, a world that is entirely different, a world that transcends this, that lies beyond all misery and torture (*Flight of the Eagle* 91).

Dagdag pa niya, hindi naman ang pisikal na kamatayan ang kinakatakutan ng tao, kundi ang kamatayan ng imahen ng taong maraming pag-aari, ang imahen ng taong ginawa ito at ito. Sa takot na mawala ang imahen nagmumula lahat ng relihiyon, lahat ng ideya ng langit at reinkarnasyon. Ito kung gayon ang sagot sa tanong kung bakit hindi na dapat bumalik ang Diyos sa paghahangad nating sagutin ang mga problema ng pilosopiya, metapisikal at etikal, pamalit sa kultura (na pamalit naman sa relihiyon din!). Sa dulo, ang konsepto ng Diyos ay kultura din. Ang etikang maka-Kant halimbawa, na nagtutulak ng pagsunod sa tungkulin, at nagmimistulang walang kinikilingan, ay sa totoo lang ay nakaangkla sa espisipikong metapisika. Para luminaw kahit papaano ang mga ideyang ito, kunin nating halimbawa ang isyu ng seks. Hindi naman malabong ihambing ang sex sa moralidad kung titingin tayo mula sa perspektibo ng sarap. Marami nang nasulat, kaya't mahusay nang hindi ako sumipi mula sa kahit sino. Ang tinutukoy ko'y sex, at ang mga dahilan kung bakit ito ginagawa. Maraming tao, maraming Filipino, ang naniniwalang dapat lamang magsex para magkaanak, sa konteksto ng kasal. Ibig sabihin: ang makipagsex nang labas sa kasal na sarap ang tunguhin ay madumi. Makasalanan. Salbahe. Upang ipagtanggol ang ganitong pananaw, ang mga relihiyoso't konserbatibo'y gagamit ng kahit ano, mula Bibliya hanggang tabloid ("Starlet, Buntis!") hanggang sa broshur tungkol sa HIV-AIDS.

Mayroon ding mga taong naniniwalang ang sex ay sex, at sarap ang makukuha mula rito. Minsa'y ituturo nila ang klitoris, na walang ibang gamit kundi ang magbigay ng sarap. Maraming iba't ibang uri ng tao sa kampong ito, ngunit iisa ang kanilang punto: mahusay ang sex dahil sa buti (sarap) na nakukuha mula rito. Hindi dahil inutos ng Diyos na humayo kayo at magpakarami. Mas lalo namang hungkag ang asetisismo:

But those people who have taken vows of chastity are not chaste at all; they are battling with themselves everlastingly. I know various monks in the West and in the East, and what tortures they have gone through, all to find God. Their minds are twisted, tortured (*On Love and Loneliness* 11).

Ibig sabihin: ginagawa ang seks noon (at sa ibang lugar hanggang ngayon) para sa paglikha ng anak. Inuusig ang sex para sa sarap. Samantalang ang salungat pa nga

ang dapat na mangyari. Mabuti ang sex dahil masarap ito para sa nagsasalo rito. At iyon din dapat ang kaso para sa mga moral (moral sa bagong paraan, hindi sa Kristiyanong paraan) na kilos: mga gawang ginagawa dahil may nakukuhang buti (sarap, tulong, atbp) ang mga taong gumagawa nito. Mas may saysay ang motibo ng buting makukuha kaysa tungkulin dahil sinungaling ang motibo ng tungkulin. *Dahil sa motibo ng tungkulin may buti pa rin namang nakukuha.* Halimbawa na lang ang mga taong nangangampanya para sa altruismo:

If you feed him and he is ungrateful, do you feel hurt? If so, you do not love him. If he tells you and the villagers that you are a wonderful man, and you feel flattered, it means you are thinking about yourself; and surely that is not love (*On Love and Loneliness* 103).

Syempre, isa lang ito sa mga maaaring pamalit sa tungkulin. Hindi dapat palitan ang petisismo sa tungkulin ng petisismo sa kapangyarihan, o petisismo sa sarap. Ang hindi na mababalikan ay ang larawan ng moralidad bilang “Huwag!” Wala nang saysay ang mga utos na ito.

Hayop = tao, tao = hayop. “You may think you are the important thing in the world but you are not” (*Journal* 44). Tanging ang mga aristokrato lamang ang nangingibabaw sa karaniwan. Bumabalik ang lahat sa mga alipin at amo. Bakit gugustuhin ng alipin na ituring ang lahat bilang dulo-sa-kanilang-sarili? Upang ipantay sila sa mga dakila. Ito ay bahagi ng proyektong pagpapantaypantay sa sangkatauhan. “Lahat tayo’y makasalan!” iyak ng mga alipin, at sa pamamagitan nito tinatanggal (sinusubukan nilang tanggalin) nila ang mga pagkakaiba sa talento, galing, lakas at kapangyarihan sa pagitan ng mga tao at tao. Pagpapababa sa mga dakila para maging pantay ang kanilang status sa mahihina. Ano ang mali rito? Isa itong kasinungalingan, imahinaryong egalidad.

Isa na naman itong utos, isa na namang “Huwag mong...” Pamatay sa ating pagkamalikhain. At hindi ito ang huli. Isa pang kaaway ay ang konsepto ng telos, ng patutunguhan. Ito ang ikatlong aatakehin ni Krishnamurti, at dito na tayo tutungo sa susunod na bahagi ng papel.

KONTRA SA TELOS

Hindi mahalaga ang alternatibo. Ang importante’y ang kanyang kritisismo. Ito ang pagsasabuhay ng negatibong stratehiya ni Krishnamurti. Ang kontrapilosopiya walang binubuo.

Walang binubuo dahil ang pagbuo ay pagwasak. Ayon nga kay Krishnamurti: “As human beings we are violent, we are conditioned through tradition, propaganda, culture, to create the opposite; we use the opposite when it suits us and we don’t use it when it doesn’t suit us” (*Flight of the Eagle* 54). Ito pa rin ay pamumuhay sa mundo ng imahen, sa pagpipilit sa dapat sa meron. Ayon kay Krishnamurti, nakikita natin ang dahas, at iisipin natin: “Pipigilan ko ang dahas na ito.” Ngunit ito rin mismo ay marahas. At ang pagpipilit sa pwersa laban sa dahas ay marahas. Dapat pwersa, dapat hindi marahas. Ito pa rin ay pagtakas.

Ang pangungusap na “Ang ganda-ganda mo” ay nag-iiba ng kahulugan depende sa kung paano ito sinasabi, kung sarkastiko o sinsero ang tono ng nagsabi. Ang pagbabago-depende-sa-tono’y hindi lamang katangian ng inusal ng mga pangungusap, kundi pati ng mga nakasulat. Halimbawa, kung isusulat kong “Baliw talaga si Krishnamurti,” nakabatay ang ibig sabihin sa konteksto, kung may malisya o paghanga ang paraan ng ekspresyon.

Napakaraming peybol at parabola sa lahat ng libro ni Krishnamurti:

You may remember the story about the devil who was walking down the street with a friend; they saw a man ahead stoop down and pick up something from the road. And as he picked it up and looked at it there was a great delight in his face; the friend of the devil asked what it was that he had picked up and the devil said, “It is truth”. The friend said, “Isn’t that a very bad business for you?” The devil answered, “Not at all, I am going to help him organize it.” (*You are the World* 79)

Ano ang lugar ng pagkukwento sa pilosopiya? Hindi ba’t ang pilosopiya ay tungkol sa katotohanan, samantalang ang mga kwento’y kathang-isip lamang? Ang dikotomiyang ito ang nilulusaw ni Krishnamurti. Para sa kanya, ang katotohanan ay kwento lamang. Estratehiya niya ang maglagay ang kwento sa kanyang mga talumpati at papel upang magkaroon ito ng epektong metapiksyonal. Ang “metafiction,” ayon kay David Lodge, “is fiction about fiction.” Teknik ito ng mga kontemporaryong manunulat, paalala sa mga mambabasa tungkol sa pagiging fiction ng akdang kanilang binabasa. Ginagawa ng mga nobelista ito dahil sa kanilang “awareness of their literary antecedents, oppressed by the fear that whatever they might have to say has been said before” (Lodge 206-207). Ang pilosopiya, para kay Krishnamurti, ay kwento lamang.

Ngunit ang pinakamadaling paraan kung paano masigurado kung metafiction nga o hindi ang binabasa/pinapanood ay ang paghahanap sa mga linyang metafictional. Minsan tago, minsan isinisigaw, ikinikindat sa mambabasa na ang kanyang binabasa’y kwento lang, at kung paniniwalaan ma’y pagdudahan din. Halimbawa, mula sa “The Lottery in Babylon” ni Jorge Luis Borges, sinabi ng narrator: “The scribe who writes a contract almost never fails to introduce some erroneous information. I myself, in this hasty declaration, have falsified some splendor, some atrocity” (Borges 35). Sa madaling salita: ang binabasa mo’y maaaring mali.

Bawat isang tao’y may sarili niyang pilosopiya. Bagaman matututo tayo mula sa iba, hindi natin dapat kopyahin sila nang buong-buo sapagkat ito’y hindi tunay na pag-iisip, bagkus ay mananatili kang sunod-sunuran. Nasa lebel pa rin ito ng abstrakto, ng pagsasang-ayong walang koneksyon sa mundo. Ayon kay Arturo Perez:

One understands the various statements made by [Krishnamurti] only to the extent that one has understood oneself. This means that [Krishnamurti] is no absolute authority. His findings are valid and meaningful only if one

has oneself discovered these matters in the course of self-observation or awareness. Otherwise his utterances become dry, empty, intellectual abstractions that are full of verbal contradictions (Perez 351).

Dito ko na nais ipasok ang figura ng gang ni Jocano at tambay ni Reyes. Isinasakatawan ng mga ito ang tatlong pag-atake ni Krishnamurti, at nagpapamalas ng masalimuot na relasyon ng pilosopiya sa ibang disiplina ng agham panlipunan at humanidades lalo na ng panitikan.

Pinag-aralan ng antropolohistang si F. Landa Jocano ang mga gang sa looban. Inilarawan niya ang apat na katangian ng mga gang.

Una, ayon kay Jocano, ang mga gang ay walang espisipikong tunguhin, “except the expressed idea of companionship” (Jocano 113). Bagaman may mga berbal na pahayag tungkol sa pinagpapalagay ng obhektibo na pagsasama-sama (halimbawa, pagpapabuti sa sarili), madaling nakakalimutan ang mga ito sa mga sandaling may pumasok sa external na impluwensiya (halimbawa, pulis o kalabang gang). Ayon pa kay Jocano: “Most of these generalized values are not internalized by the gang members themselves” (Jocano 114).

Pangalawang katangian ng mga gang: walang katatagan ang pagiging miyembro rito. Ibig sabihin, hindi madikit ang pagbibigkis sa mga kasapi. Mataas na antas ng mobilidad sa looban ang paliwanag ni Jocano rito. Palipat-lipat ng distrito ang mga squatter at kung gayo’y panandalian lamang ang pagkakasapi sa mga organisasyon ng mga ito.

Pangatlong binigyang-pansin ni Jocano ang kawalan ng mga alituntunin ng mga gang. Kung meron man ay “once isolated, many of the rules—even the written ones, as we shall discuss later—that have been agreed upon by members are secretly violated” (Jocano 115).

At pang-apat: walang lider ang mga gang. O, kung sasabihin sa ibang paraan: lahat ng miyembro’y potensyal na lider.

Ang mga gang, patuloy ni Jocano, ay kadalasang nagiging sunod na baitang ng mga kabataan, sunod sa pagiging kasapi ng isang barkada.

Ngayon nama’y tatalakayin ko ang figura ng tambay. *Ang Utos ng Hari at iba pang kwento* ay koleksyon ng maiikling akda ng nobelistang si Jun Cruz Reyes. Bagaman likhang-isip lamang ay hindi dapat maliitin ang gawa ni Reyes, sa katunayan ito ang punto ng talon ng ilang elemento ng aking pag-aaral.

Binigyang diin ni Reyes ang kanilang kawalan ng matinding paghahangad para sa materyal na bagay, mga pangarap na burgis. Narito ang testimonya ng isang tauhan:

Kami nga rin pala yung taong tinatawag na mababaw ang ligaya sa buhay. Nasa talampakan lang daw iyon. May pilay na magdaan, pagtatawanan; may baklang kumendeng-kendeng sa daan, uupakan. Konting tawanan, konting harutan—iyon ang aming libangan sa buhay (*Utos ng Hari 2*).

Kababawan ang matatawag na birtud ng mga tambay. Salungat sa mga alipin ng ambisyon at adik sa kompetisyon, ang tambay ay walang hinahangad: “Ano raw ang napapala namin sa pagtanga, tanong minsan ni Ate. Di nakatatanga ka nang buong laya, ano pa?” (*Utos ng Hari* 35)

IMBES NA KONGKLUSYON: PAPURI SA KATAMARAN

Sa espiritu ng pagiging kontradogma at mapagpalaya ng postmodernong kontrapilosopiya ni Krishnamurti, nais ko ritong magbigay ng masinsing pagbasa sa *Kwentong Tambay: Mga Kwento ng isang Sira-ulong Overseas Filipino Worker* ni Nicanor David Jr. Ang malapusong na figura ng tambay ni David ay pagpapatuloy at *pag-igpaw* sa mga ideya ni Krishnamurti, na tumutugma sa pagtakwil ng huli sa monolitikong relihiyon at panlalamig ng pag-iisip. Ang mabuti nga ay ang magduda at maging kritikal.

Ang *Kwentong Tambay* ay koleksyon ng blog posts ng engineer na si David, na ang palayaw sa kanyang blog ay Batjay. Puno ang libro ng mga kwento ng kanyang paglalakbay, patawa, at pakikipag-usap sa mga imahinaryong mambabasa (“Gentle Reader”). Hindi naman talaga tambay si David, mas mainam kung tatawagin siyang mala-tambay, o di kaya’y patungo-sa-tambay, o (ang gagamitin kong termino), papatambay (i.e. nasa proseso ng pagiging tambay). Ngunit ipinagpapatuloy ng figurang ito ng papatambay ang gang ni Jocano at tambay ni Reyes, at isinasakatawan ang lohikal na kongklusyon ng kontrapilosopiya ni Krishnamurti. Isang kritisismong maihahabla kay Krishnamurti ang pagiging transendental, kung kaya nga’t mabuti na iugnay ang papatambay sa kondisyong umiiral sa lipunang Filipino, tulad ng karanasan ng kolonisasyon at patuloy na di-pagkakapantay ng mga uri sa kapangyarihan at kakayahang ekonomiko.

Sa kanyang paunang salita sa libro ni David, inilarawan ni Manuel Quezon III ang awtor bilang “totoong Juan de la Cruz,” na bilang simbolo ng karaniwang Filipino’y “minsa’y tamad, minsa’y puno ng mga dalisay na damdamin, at paminsan-minsan din ay dinidemonyo at dumadaing” (David 5). Puring maituturing ang pagiging dalisay ng mga damdamin, at puri din ang pagbanggit sa paglalantad ng mga pahihirap sa pamamagitan ng pagdaing. Ngunit sa anong paraan kapuri-puri ang pagiging tamad? Ang totoo, ang katamaran ang susi sa pagiging epektibong kritiko ng lipunan ni David.

Ano nga ba ang makapangyarihan sa katamaran? Ano ang subersibo sa hindi pagtatrabaho? Sa kapitalistang moda ng produksyon, ayon kay Marx, nagmumula ang yaman sa pagsasamantala sa lakas-paggawa ng mga manggagawa (Marx 712-713). Samantalang ang nakukuha nilang bahagi ng yaman na kanilang nililikha ay halos hindi pa sapat para sa kanilang pang-araw-araw na pangangailangan, ang mayorya nito’y napupunta sa kamay ng iilan. Batayang Marxismo ito, ang siste’y ang pwesto ng tamad sa kaayusan. Tinatanggihan ng tamad ang orden, ang sistema ng pagsasamantala sa pagtatrabaho sa pamamagitan ng hindi pagtatrabaho. Ito ang dahilan, halimbawa, kung bakit ang mga sekyo sa mall ay hindi tinitingnan nang maayos ang mga bag, kung bakit hindi nila sineseryoso ang mga protocol ng seguridad na ipinagmamalaki ng kanilang mga boss. Hindi dahil mga bobo sila, kundi dahil ayaw nilang magtrabaho. At ayaw nilang magtrabaho hindi dahil masama sila, kundi dahil ayaw nilang gumugol ng panahon at lakas-paggawa sa isang aktibidad na hindi naman tapat at tama ang paghahati ng nililikhang yaman. Ito rin ang dahilan kung bakit ang mga estudyante’y nagbubulakbol at

itinatakwil ang sistema ng edukasyon. Malay sila na hindi para sa kanilang benepisyo ang mga pinapagawa sa kanila sa paaralan.

Sa anong paraan tamad ang figura ng papatambay na matatagpuan kay David? Isa na rito'y ang paniniwala sa swerte, na tinatawag niyang “aksidente.”

Lahat ng mga magandang nangyari sa buhay ko ay puro aksidente.

Case in point ay ang pagkakilala ko asawa kong si Jet. Naging mag-un (MU) kami dahil sa isang blind date na sinet-up ng pinsan niyang kapitbahay ko sa Novaliches. Isa pa yung first job ko bilang computer programmer sa Quiapo. Nadalaw lang ang isa kong kaibigan sa bahay namin at sinabing may opening daw doon. Nag-apply naman ako't natanggap at iyon ang naging simula ng aking paglalakbay sa byahe ng buhay.

Yung pagiging OFW ko ay aksidente rin (David 9).

Ang paniniwalang aksidente ang mga nangyayaring mabuti sa kanya ay pag-amin ni David na wala sa kanyang kamay ang takbo ng kanyang buhay. Ideolohiya ng kapitalismo na ang indibidwal ang may responsibilidad sa kanyang sarili (kung kaya, halimbawa, ang taong mahirap ay hindi lang kasi marunong magtiyaga). Bagaman ang paniniwala sa swerte at aksidente ay hindi rin materyalistang pagsuri sa lipunan (i.e. ito ay ideolohiya at hindi agham), ito ay may kontrakapitalistang espiritu. Inuusig ng paniniwala sa aksidente ang ideolohiya ng lakas ng loob, ng personal na pagpupursigi. Ang mito ng indibidwal ang isa sa malakas na sandata ng kapitalismo para bigyang lehitimasyon ang estruktura nito. Halimbawa, ang bawat manggagawa ay sinusukat bilang isang tao, *isang yunit*, imbes na bilang isang uri, isang kolektibong Manggagawa, o Paggawa. Sa ganitong paraan, maaaring maliitin ang trabahador sa pabrika sapagkat madali lang siyang palitan ng iba pa, at hindi naman ganoong kalaki ang kanyang kontribusyon. (At kaya rin pinapalabas na ang kapitalista ay dapat makatanggap ng mayorya ng tubo dahil siya ang indibidwal na henyo, indibidwal na masipag na dapat gantimpalaan sa kanyang indibidwal na ibinibigay.) Ngunit kung titingnan nga bilang isang grupo ang mga manggagawa, at suswelduhan bilang grupo, makikilala ang kanilang totoong papel sa paglikha ng yaman.

Ipinagtatanggol din ni David ang pagiging OFW laban sa bansag na “sellout.” Sa simula pa lang ng kanyang koleksyon ay binigyang-diin na niya ito, “Ayoko sanang mag-abroad kasi siyempre mahal ko ang aking bayang magiliw, ayokong matawag na SELLOUT ng Inquirer, at saka masarap ang buhay sa Pilipinas” (David 9).

Ang matawag na “sellout” ay ang mahusgahan na mas inuuna ang pera kaysa sa bansa. Na para bang nagtatrabaho ang tao para sa mabuting pakiramdam na idinudulot nito. Na para bang sapat na ang dignidad ng paggawa para sa manggagawa, at hindi na siya dapat magdemand ng bayad. Pero sabi nga sa kanta, “magtanim ay di biro,

maghapong nakayuko.” Sa madaling sabi, ang pagyukong ito’y may karampatang sweldo, o huwag na lang. Tinutuligsa ni David ang Pilipinas sa pamamagitan ng pagpuri sa Singapore. Itinuring ni David na tahanan ang Singapore at sinabing binigyan silang mag-asawa ng bansang ito ng “security at comfort na hindi namin nakita kahit saan” (143). Ang “kahit saan” na ito, syempre, ay ang Pilipinas.

Ngayon, hindi ko sinasabing walang pagsasamantalang nangyayari sa Singapore. Nanunuot ang kapitalismo sa buong mundo, at bilang kapitalistang bansa, nakapundar ang Singapore sa eksploytasyon ng lakas-paggawa. Lumilikha ng paghihirap ang kapitalismo kasabay ng paglikha nito ng yaman. Si David ay malay sa mga paghihirap na kanyang kinakaharap kahit na siya ay may-kaya. Halimbawa, binigyang-diin niya na wala rin siyang job security sa kanyang pinapasukang kompanya doon, kung kaya nga kailangan nilang magtabi ng pera lagi bilang back up (80). Sa ibaba ay ididiskas ko pa ang kritisismo ni David sa Singapore, at hindi lang sa Singapore. Pansamantala, nais ko munang bigyang-pansin ang kritisismo niya sa Pilipinas. Inilalahad ni David ang kahirapang naranasan habang hindi pa umaalis ng bansa, upang ipakita na kahit peti-burges ay hindi nakakatakas sa permanenteng krisis na siyang mundong nililikha ng kapitalismo. Nang siya ay nagpakasal, halimbawa, wala man lang singsing (104), at sa Jollibee lang ang reception:

Doon kami kumain sa Sangandaan. Kaming dalawa lang ni Jet, di ko na inimbita ang dalawang ninong namin, gastos lang iyon. Wala ring singsing, kasi walang pambili. Isipin mo, ang suweldo ko nung panahon na iyon ay 2,000 pesos per month. Kulang pa ngang pagkasyahin sa pagkain at pamasahang papuntang trabaho, singsing pa makakabili (17).

Kung kaya nga tinutuligsa ni David ang bansag na “sellout.” Ipinaliwanag niya na bagaman mabigat sa kanyang kalooban na umalis ng Pilipinas, umalis pa rin siya dahil kailangan niya ang pera. Patuloy pa niya, “Pagod na rin akong maging marionette, dancing on the strings held by my boss’ hand. Always praying that his generosity would translate into a bonus I could use to pay the bills” (130).

Hindi lang pangsarili ang tingin ni David sa paghihirap. Malay siya na naghihirap ang buong Pilipinas (124). Itinatago niya sa pagpapatawa, pero inaatake niya rin ang mga sa tingin niya’y kasama sa dahilan kung bakit mahirap ang kanyang bayan, halimbawa ang mga pulitiko (27, 111). Sa simula pa lang ng kanyang koleksyon, inuuyam at pinupusong niya ang noo’y presidenteng Gloria Macapagal Arroyo, pinagtatawanan dahil maliit ito (10). Hindi maaaring sisihin si David na nauuwi sa mga bayolenteng pantasya ang naiisip niyang solusyon sa mga problemang pambayan. Ang kanyang mga sanaysay ay literatura, at ang literatura’y ideolohikal, hindi maka-agham, kung kaya’t nauuwi sa mistikal na karahasan ang nagiging sagot sa estruktural at sistematikong pandarambong: “[Gaya ng sabi ni] Pilosopo Tasyo sa Noli, magkaroon [sana] ng delubyo para anurin ng ulan lahat ng madumi sa ating lipunan” (35).

Ang pagpuri ni David sa Singapore ay hindi bulag na pagmamahal sa bansang iyon, kundi kritisismo sa Pilipinas. Halimbawa, sa Singapore, hindi na niya kailangang magtrabaho ng 16 na oras, di tulad sa Pilipinas (14). Sa totoo'y malay si David sa mga kahirapang nadaranasan sa Singapore. Ang TV na matagal nang itinuturing bilang instrumento ng paniniil at panloloko ay muling-inilalarawan ni David bilang parang ng pakikipagtunggali para sa pahinga (ang leisure ang isa sa mga ipinagkakait ng kapitalismo sa manggagawa):

Iba kasi ang ugali ng ibang mga amo sa Singapore. Yung iba ay may mga alipin mentality at angtrato nila sa mga katulong nila ay parang aliping saguiguilid. Minsan deprived ang mga maid sa mga basic na entertainment tulad ng day off at TV time (20).

Para naman sa mga may oportunidad na manood ng TV, iniipit pa rin sila dahil sa mataas na presyo. Kung kaya, kahit mayroong The Filipino Channel sa Singapore, ito ay "mahal. Ang monthly payment ata ay mahigit \$20 para sa isang channel lang na iyon" (21-22). Kahit ipinapahayag ni David ang paghanga niya sa Singapore, mayroon pa ring kabig at kambyo. Halimbawa, gustong-gusto niya ang mga sinehan. Pero mayroon pa ring itong kakulangan para sa kanya:

Dito sa Singapore din ako nakapasok sa IMAX movie theatre. Pinanood namin ni jet ang Matrix 2. Hanga talaga ako sa 6 storey high na ubod ng linaw na screen. Sa sobrang linaw nga eh kitang kita mo ang mga pekas sa mukha ni Keanu. Parang gusto ko ngang lumapit sa screen at tirisin ang tigyawat niya (22).

Sa kanyang koleksyon bagaman paulit-ulit sinasabi ni David na napilitan lang siyang umalis ng Pilipinas. Bagaman may pagmamalaki sa kanyang mga byahe, naroon pa rin ang kanyang pagdedepamilyarisa at pagdedeglamorayz sa mga karanasan. Ang pagpunta at pag-alis sa iba't ibang bansa ay nakababagot at nakababato, panay pila at paghihintay sa mga estasyon at airport (68, 76, 78). Ang mga mismong pinupuntahan din ay kanyang pinupulaan. Bukod sa mga nabanggit na tungkol sa Singapore, pinuna niya rin ang pagiging mainit dito (132). Ang Australia ay puro langaw (65, 74); ang India ay mainit (109) at mapanganib (112); at sa Estados Unidos, konting kibot ay nagkakademandahan (140).

Ang pagiging OFW ay mahirap. Bukod sa kanyang paglalantad sa pagtrato ng ilang Singaporean sa mga Filipino bilang alipin, madalas bigyang-empasis ni David ang pagkawalay ng mga Filipinong nag-aabroad sa kanilang pamilya (24, 79). Hindi lang pangungulila kundi hindi pagkakaintindihan ang resulta nito. Nakwento rin niya isang beses, pagkatapos banggitin ang paghanga sa isang ciudad sa Australia na nais niyang mabisita rin ng asawa, pero "wala sa mood" ang babae na makinig, dahil pagod din, tulad niya (70). Nakatatak pa rin sa alaala ni David ang kanyang unang araw sa Singapore:

Nag-taxi ako from the airport to the WRONG Hotel 81 (marami kasi rito eh). Within walking distance lang naman daw yung tamang branch kaya nilakad ko na lang, bitbit ang isang malaking maleta at isang malaking shoulder bag. Check-in sabay labas agad papunta sa opisina. Sumakay ako ng bus at naligaw (114-115).

Bukod sa label na “sellout,” inuusig din ni David ang pagbati ng mga kapwa Filipino sa kanya bilang mataba (128, 137). Ang katabaan ay signifier ng karangyaan, at ang punto ni David ay hindi marangya ang buhay ng karamihan sa mga OFW. At hindi rin masaya. Katulad din ng mga papuri niyang may kabig at bawi, ang estratehiya ng kanyang pagpapatawa, dinedepamilyarisa rin ni David ang mga katangiang “Pinoy” sa popular na imahinasyon. Halimbawa, sa pagmumuni-muni niya tungkol sa Australia, naisip niya ang karanasan sa ciudad ng Queensland at stereotype tungkol sa mga Filipino. Hindi lang sa mga naiwan sa Pilipinas ang elyenasyon ng mga OFW, kundi sa mga kapwa OFW din:

Ano bang meron ang mga Pinoy na maraming Pinoy na staff sa hotel? Siguro dahil inherent ang lambing natin at pagkamaasikaso. Yung Pinoy na staff ng hotel dito ay tumulong sa amin sa pag-set-up ng venue. Medyo aloof nga lang siya nang kaunti sa amin. Di ko alam kung bakit. Siguro, ayaw niyang ma-associate sa kapwa Pinoy dahil baka makita siya ng kanyang boss niya na nakikipag-usap sa amin (58-59).

Mapapansin sa mga sipi na madalas ang code-switching ni David. Ang wika man ay parang din ng tunggalian. Ilang seksyon din ng koleksyon ang mayroong mga “gabay” sa kung paano sagutin ang mga banyagang minamaliit ang kakayahan ng mga Filipino sa Ingles. Ang Ingles ay signifier ng abilidad at talino, kung kaya naglilista si David ng mga mauyam na panabat sa mga hirit ng banyaga (11, 63, 107). Para kay David ang mga banyaga ang kakaiba magsalita (83, 116).

Hindi lang sa wika kolokyal at balbal si David, pati sa mga paksa. Madalas siyang magpatawa nang bastos (36, 39, 44, 55, 100, 117, 127). Sa dalawang bagay maiuugnay ang subersibong kapangyarihan ng kabastusang ito. Una’y ang panunuligsa ni David sa relihiyon (96, 123, 138-139). Ang pagpusong sa relihiyon ay pagpusong sa mga nasa kapangyarihan. Sa kolonyal na karanasan ng Pilipinas, ang Simbahan ang isa sa mga namumuno sa pang-aapi. Isang hakbang sa paglaban sa pang-aaping ito’y pagtakwil sa censorship ng Simbahan at pagdiriwang ng mga paksang may kinalaman sa sekswalidad iyon nga mga inuusig bilang “bastos.” Ikinuwento niya ang karanasan noong hayksul at naakit siya sa isang libreng biyahe sa retreat center. Isang myembro ng grupong Kristyano ang umatake sa kanya dahil sa kanyang pag-amin sa pagjajakol:

In a statement that, to this day, is still number 1 in my all time list of catholic guilt trip tactics, he says, “Don’t you know that you are sinning against God. The next time you have an urge to masturbate, imagine that the Virgin Mary is watching you” (102).

Ito ang dahilan kung bakit hindi na naengganyo si David sa relihiyosong grupo na iyon, kahit na sila ay nanlilibre ng biyahe at personal ang lapit sa pag-akit sa mga kabataan. Pero lampas sa rebelyon laban sa Simbahan na ibinibigay ng pagiging bastos, itinuturing ni David ang seks bilang marka ng ligaya at lakas. Sa isa sa mga seksyon ng mga gabay sa pambabara sa mga banyaga, ipinagtanggol niya ang sex at iniugnay ito sa Pilipinas:

tanong: Why is the population of the Philippines so big?

sagot: Because, unlike you, we easily have erections even in old age.

(133)

Ang banyaga ang baog, ibig sabihin, hindi malakas, hindi makapangyarihan. Kahusayan ng Pilipinas ang pagiging potent at fertile. Ang halagahang ito ang dahilan kung bakit binigyang-diin ni David ang mababang birth rate ng Singapore (23, 29), at ang sistema nila ng day care at pagpapalaki ng anak (30-31). Iniugnay ito ni David sa paghahabol sa pera ng mga Singaporean, at hindi niya ito sinasabi sa lebel ng personal at indibidwal kundi bilang isang panlipunang katangian. May apat na C ang mga Singaporean, “car, condo, credit card, country club membership” (29) at ito ang kanilang prayoridad. Ito rin ang nagiging kaso sa Pilipinas, at kung bakit nagkukumahog ang mga OFW para sa kita:

I mean, hindi ko alam kung paano nila nate-take na wala sa tabi nila ang kanilang anak. Ganoon lang siguro talaga, you train yourself to bear the absence of your children para makamit mo yung mga pinapangarap mo para sa iyong pamilya. Ganon din naman ang karamihan nating mga sellout na OFW di ba? Naiiwan ang asawa’t anak sa Pilipinas para magkaroon ng magandang kinabukasan ang pamilya (24).

Ito ang kompromiso ni David, ang kontradiksyong kanyang isinasakatawan. Inuusig niya ang kapitalismo sa pag-imbento nito ng mga okasyon para makapagbenta, pero tinatawagan pa rin niya ang kanyang nanay kapag Mother’s Day (33). Mahirap ang Pilipinas at korap ang gobyerno, pero hindi pa rin ito sapat na motibasyon para mag-aklas (126). Sa huling bahagi ng libro, malalaman ng mambabasa na lilipat silang mag-asawa sa Estados Unidos. Maalalang kaya sila lumipat sa Singapore ay para makaalwan

sa buhay, at itinuring na nga niya itong pangalawang tahanan. Muli, iiwan ni David ang kanyang tahanan. Konklusyon niya, “isa lang [ang] alam kong sigurado sa paglipat namin sa Amerika ay ito - hindi na ako pwedeng mag-retire by age 50 para maging hardinero” (142). Dahil nga hindi nakukuha ng manggagawa ang nararapat na bahagi ng yamang kanyang nalilikha, sa ilalim ng kapitalismo kailangan siyang patuloy at patuloy na magtrabaho.

MGA SANGGUNIAN

Agrawal, M. M. *Freedom of the Soul: A Post-Modern Understanding of Hinduism*. New Delhi: Ashok Kumar Mittal, 2002. Nakalimbag.

Borges, Jorge Luis. *Labyrinths*. New York: New Directions, 1964. Nakalimbag.

David, Nicanor Jr. *Kwentong Tambay: Mga Kwento ng Isang Sira-ulong Overseas Filipino Worker*. Quezon City: PSICOM Publishing Inc, 2006. Nakalimbag.

Fromm, Erich. “Alienation Under Capitalism.” *Man Alone: Alienation in Modern Society*. Inedit ni Eric Josephson at Mary Josephson. New York: Dell Publishing Co., Inc., 1962. pp.6-22. Nakalimbag.

Jocano, F. Landa. *Slum as a Way of Life*. Manila: PUNLAD Research House Inc., 1975. Nakalimbag.

Krishnamurti, Jiddu. *Exploration into Insight*. Chennai: Krishnamurti Foundation India, 1979.

_____. *The Flight of the Eagle*. New York: Harper & Row, 1971. Nakalimbag.

_____. *Krishnamurti on Education*. Chennai: Krishnamurti Foundation India, 1974. Nakalimbag.

____. *Krishnamurti's Journal*. Chennai: Krishnamurti Foundation India, 1982. Nakalimbag.

____. *On Love and Loneliness*. Chennai: Krishnamurti Foundation India, 1993. Nakalimbag.

____. *You are the World*. Chennai: Krishnamurti Foundation India, 1972. Nakalimbag.

Lodge, David. *The Art of Fiction*. London: Penguin, 1992. Nakalimbag.

Marx, Karl. *Capital, Volume 1*. London: Penguin, 1990. Nakalimbag.

Perez, Arturo. "Krishnamurti on Dependence and Emptiness." *The Theosophist*, Vol. 124, No. 9, June, (2003): 348-351. Nakalimbag.

Reyes, Jun Cruz. *Utos ng Hari at iba pang maikling kuwento*. Quezon City: New Day, 1981. Nakalimbag.

* * *

Si **U Z. Eliserio** ay nagtuturo ng popular na kultura sa Departamento ng Filipino at Panitikan ng Pilipinas sa Unibersidad ng Pilipinas, Diliman. Siya ang awtor ng *All Will Be Revealed*, *Epiko*, at *Sa mga Suso ng Liwanag*. Bisitahin siya sa ueliserio.com.